

ÜÇ NESİL HADİS İCÂZETİ TOPLAYAN BİR ULEMÂ ÂİLESİ: REİSÜLKÜTTAP MUSTAFA EFENDİ, ŞEYHÜLİSLAM ÂŞİR EFENDİ, KAZASKER HAFİD EFENDİ*

Mustafa Celil ALTUNTAŞ**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 03 Ekim 2019, **Kabul Tarihi:** 03 Mart 2020, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2020, **Atf:** Altuntaş, Mustafa Celil. “Üç Nesil Hadis İcâzeti Toplayan Bir Ulemâ Âilesi: Reisülküttap Mustafa Efendi, Şeyhülislam Âşir Efendi, Kazasker Hafid Efendi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (Mart 2020): 329-357.

<https://doi.org/10.33415/daad.629167>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 03 October 2019, **Accepted:** 03 March 2020, **Published:** 31 March 2020, **Cite as:** Altuntaş, Mustafa Celil. “A Family of Scholars Collecting Hadith Ijazat for Three Generations: Rais al-Kuttap Mustafa Efendi, Shaykh al-Islam Âşir Efendi, and Kazasker Hafid Efendi”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/1 (March 2020): 329-357.

<https://doi.org/10.33415/daad.629167>

Öz

Osmanlı Devleti'nde ilk müstakil kütüphanenin kurucuları olan Köprülü ailesinin hem kıymetli nüshaların İstanbul'a taşınması konusundaki öncülükleri hem de farklı bölgelerdeki âlimleri İstanbul'a davet etmeleri sayesinde İstanbul'da ilmi anlamda yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. Bu başlangıç, hadis ilmi açısından önemli gelişmeleri beraberinde getirmiş, icâzet geleneğinin ve kıymetli nüshaların İstanbul'a taşınmasını sağlamıştır. XVIII. yüzyılda bürokraside etkin görev alan Reisülküttap Mustafa Efendi de ilmi kişiliğinin verdiği sâikle olsa

* Bu çalışma 25 Temmuz 2018 tarihinde tamamlanan “Osmanlı Döneminde Hadis İlimi” isimli doktora tezinin 293-296. sayfaları arasındaki bilgiler esas alınarak ve yeni verilerle güncellenerek hazırlanmıştır.

** Dr. Ar. Gör. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, mcaltuntas@istanbul.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1975-5799>

gerek, Arap coğrafyasındaki âlimlerle irtibat kurarak ailesinin hadis icâzeti toplama konusundaki ilgisinin ilk kurucusu olmuş, bu ilmi faaliyet XVIII. yüzyıl boyunca ilmiyede önemli makamlara gelmiş aile fertleri tarafından devam ettirilmiştir. Bu makalede XVIII. yüzyılda yaşayan Hicâz, Şam ve Mısır âlimlerinden icâzet alan Reisülküttap Mustafa Efendi'nin ve ailesinin farklı kütüphane koleksiyonlarında yer alan icâzetleri çerçevesinde İstanbul'a taşınan hadis icâzetleri tetkik edilecek, bu icâzetlerin Diyar-ı Rûm'da hadis ilmine hangi bağlamda etki ettiğine dair bazı gözlemler paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İcâzet, Sebet, Kütüphane, Osmanlı Âlimleri.

A Family of Scholars Collecting Hadith Ijazat for Three Generations: Rais al-Kuttap Mustafa Efendi, Shaykh al-Islam Âşir Efendi, and Kazasker Hafid Efendi

Abstract

As the founders of the first independent library in the Ottoman Empire, Köprülü family pioneered the beginning of a new era in scientific sense both taking precious copies and the scholars from different regions to Istanbul. This beginning brought important advances in the perspective of hadith science and brought the valuable copies of the Ijazat tradition and hadiths to Istanbul.

Rais al-Kuttap Mustafa Efendi, who took an active role in bureaucracy in the 18th century, was also the first founder of his family's interest in collecting hadiths by contacting scholars in the Arab geography, owing to his scientific personality. This scientific activity was continued by the family members who came to the important authorities in the Ottoman science throughout the 18th century. This article discusses the effects of the ijazats found in different libraries, that were taken from 18th century Hijaz, Damascus and Egyptian scholars and carried to Istanbul by Rais al-Kuttap Mustafa Efendi and his family, on the science of hadith of Diyar-ı Rum.

Keywords: Hadith, ijazat, Thabat, Library, Ottoman Scholars.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde müstakil kütüphanelerin inşası, Köprülüler dönemiyle başlamış ve I. Mahmud (ö. 1168/1754) döneminde (1730-1754), hem devlet hem de ulema aileleri eliyle Osmanlı'da kütüphanecilik gelişmiş ve vakıf kütüphanelerinin altın çağı olarak isimlendirilen bir döneme geçilmiştir.¹ Hekimoğlu Ali Paşa, Veliyyüddin Cârullah Efendi, Atıf Efendi, Nuruosmaniye, Ragıb Paşa ve Hamâdiye kütüphaneleri XVIII. yüzyılda İstanbul'da kurulan önemli kütüphanelerden bazılarıdır. I. Mahmud'un kurduğu

¹ Erünsal, İsmail E., *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1988), 206.

Ayasofya ve Fatih kütüphaneleri ise hem kitap koleksiyonları hem de kütüphanelerde ilmî faaliyet yürütülmesinin amaçlanması açısından ayrı bir öneme sahiptir.² İlmî kimlikleri de olan ve bürokraside önemli yerlere gelmiş şahısların kurduğu kütüphaneler İstanbul ve Arap coğrafyasındaki âlimlerin irtibat noktalarını gösteren önemli kurumlar olmuşlardır. Zira bu kütüphanelerde bulunan önemli nüshalar, müelliflerinin veya icâzetli talebelerinin vasıtasıyla İstanbul'a taşınmıştır.³

Reisülküttap Mustafa Efendi (ö. 1162/1749) ve ailesinin yaşadığı XVIII. yüzyılın ilk yarısında Hicaz'da hadis ilminde nispeten bir canlanma başlamış ve hadisçi vasfı öne çıkan âlimlerin hadis icâzetleri/sebetleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁴ XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ilk defa Muhammed b. Alâeddin el-Bâbilî'nin (ö. 1077/1666) *Müntehabü'l-esanid fi vasli'l-musannefât ve'l-eczâi ve'l-mesânid* isimli sebeti, talebesi İsâ es-Seâlibî (ö. 1080/1669-70) tarafından kaleme alınmış ve bu eser sebetlerin yaygınlık kazanacağı dönemin muharriki olmuştur. Daha sonra Köprülüler döneminde İstanbul'a davet edilen ve yaklaşık bir sene İstanbul'da kalan Muhammed b. Muhammed b. Süleyman er-Rudânî (ö. 1094/1683)⁵, *Silatü'l-halef bi-mevsûli's-selef* isimli sebetini kaleme almıştır. Bu sebet ise kendisinden sonra gelecek sebetlerin en önemli kaynaklarından. Sonraki dönemlerde İbrahim el-Kûrânî'nin (ö. 1101/1690) *el-Emem'i*, Ahmed en-Nahlî'nin (ö. 1130/1717)

² Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, 171-274.

³ Bu dönemde kurulan Âtuf Efendi Kütüphanesi'nin önemli müellif nüshaları hakkında bilgi için bk: Sezgin, Fuat, "Atuf Efendi Kütüphanesinin Vakfiyesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi]* VI, (İstanbul, 1954): 132-144.

⁴ İcâzet: Bir hadis kitabını müellifinden veya rivayet etme hakkına sahip başka birinden, sema', kırâat gibi öğrenim yollarından biriyle almış olan kimseleri gösteren kayıtlardır. Sebet: Bir kimsenin içinde, hocalarının isimlerini, senedlerini, sema' ettiği hadisleri, hadis öğrenimi arkadaşlarını yazdığı kayıt defteridir. Bk. Aydın, Abdullah, *Hadis İstihlâları Sözlüğü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2009), 123, 272; Sebetler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kandemir, M. Yaşar, "Fehrese", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fehrese> (22.06.2019); Osmanlı döneminde Hicaz ve Şam bölgesinde yaygınlaşan ve İstanbul'a icâzetli bir şekilde taşınan sebetler için bk. Altuntaş, Mustafa Celil, *Osmanlı Döneminde Hadis İlmî* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 257-301.

⁵ Rudânî'nin İstanbul'daki geçirdiği zaman diliminde yaşadığı olaylarla ilgili bilgi için bk. Ayyâşî, *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye*, (Abu Dabi: Dâru's-Süveydî li'n-neşr, ve't-Tevzî, 2006), 2: 46; Ebu'l-Abbas ed-Derî, *er-Rihletü'n-Nâsırîyye* (Abu Dabi: Dâru's-Süveydî li'n-neşr ve't-tevzî, 2011), 422-424; Altuntaş, *Osmanlı Döneminde Hadis İlmî*, 97.

Buğyetü't-tâlibîn'i, Abdullah b. Sâlim el-Basrî'nin (ö. 1134/1722) *el-İmdâd'ı*, Ahmed el-Menîni'nin (ö. 1172/1759) *el-Kavlü's-sedîd fi mut-tasül'l-esânîd'i* kaleme alınmış ve İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden Hicaz'a gelen âlimler hem bu bölgede gelişen ve okutulan hadis derslerine iştirak etmişler hem de âlimlerden aldıkları sebetleri kendi bölgelerine taşımışlardır.⁶

Hadis ilmi açısından hareketliliğin olduğu bir zaman diliminde yaşayan Reisülküttap Mustafa Efendi'nin bu ilmî hareketliliğe dâhil olarak bazı icâzet/sebetleri İstanbul'a taşımış olması Osmanlı döneminde hadis ilminin konumu açısından oldukça önemlidir. Mustafa Efendi ve ailesi yukarıda zikredilen âlimlerden bazılarıyla bizzat görüşerek, bazılarının da talebelerinden alarak bu sebetlerin rivâyet hakkına sahip olmuştur. Sebetler, telif edildiği dönemin öne çıkan kitapları, hocaları ve döneminin kültürel ve ilmî hayatı hakkında bilgiler içerir. Sebet türü eserler, müellifinin icâzet aldığı hocalarının hayatı hakkında da bilgiler vermesi hasebiyle tabakat türü eserlerin kaynağı konumundadır.

332 | db

1. XVIII. yy. Osmanlı Dönemi Hadis İcâzetlerinin Kaynağı: Âşir Efendi Kütüphanesi

Reisülküttap Mustafa Efendi, dönemindeki kütüphane tesisi geleneğine uymuş ve 1160/1747 tarihli kütüphane vakfiyesinde yaptırmayı düşündüğü kütüphanenin kadrosunu yani kütüphanede görev yapacak kişiler ve maaşlarını düzenlemiştir. Ancak sağlığında kütüphaneyi inşa edememiştir. Daha sonra III. Selim (ö. 1223/1808) döneminde 1213/1798 tarihinde Şeyhülislam olan Âşir Efendi (ö. 1219/1804), 1214/1800 tarihinde yeni bir vakfiye hazırlatmış, kütüphaneyi tesis etmiş ve kütüphane Âşir Efendi'nin ismiyle anılmıştır. Kütüphane daha sonra Kazasker Hafid Mehmed Efendi'nin (ö. 1226/1811) ve Kasideci Süleyman Sırrı Efendi'nin ilaveleriyle zenginleşmiştir. Âşir Efendi ile Hafid Efendi'nin vakfiyelerinde kütüphanede ilmî faaliyet yapılması da düşünülmüştür.⁷

⁶ Hicaz ulemâsının hadis icâzetleri ve İslam Dünya'sında yaygınlaşmasıyla ilgili olarak bk: Voll, John Obert, "Hadis Âlimleri ve Tarikatlar: 18. yüzyıl Haremeyn Ulema Grubu ve İslam Dünyasındaki Etkileri", trc. Mustafa Ertürk, *Türkiye Günlüğü* 61, (2000): 76-84.

⁷ Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II-kuruluştan Tanzimat'a kadar Osmanlı vakıf kütüphaneleri* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991), 2: 92-93, 245.

Bu kütüphanenin hadis ilmi açısından önemi ise Reisülküttap Mustafa Efendi, oğlu Şeyhülislam Mustafa Âşir Efendi ve torunu Hafid Efendi'nin kitaplarını barındıran koleksiyonlarında önemli sebet ve icâzetlerin bulunmasıdır. Bu kayıtlardan Reisülküttap Mustafa Efendi ile oğlu Âşir Efendi'nin görev için buldukları bölgelerde hem kitap topladıkları hem de birçok icâzet aldıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlantılar sayesinde Arap coğrafyasından İstanbul'a gelen âlimlerle irtibat kurmak ve bu irtibatı devam ettirmek bu ailenin geleneği haline dönüşmüştür.

2. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

1100/1689 tarihinde Kastamonu'da doğan Mustafa Efendi, erken yaşta babasını kaybetmiş ve İstanbul'da olan amcası Elmas Paşa'nın himayesinde yetişmiştir. Tavukçubaşı Ali Ağa'ya damat olduktan sonra devlette önemli kadrolarda yer almıştır. I. Mahmud'un saltanatı döneminde bazı devletlere özel elçi olarak gönderilmiş ve İstanbul'a gelen heyetlerle yapılan görüşmelere katılmıştır. 1149/1736'da Reisülküttablığa getirilmiş, 1153/1741'de görevinden azledilmiştir. 2 Receb 1154/13 Eylül 1741 tarihinde hac için yola çıkmış, Mısır üzerinden hacca gidip Şam üzerinden İstanbul'a dönmüştür.⁸ Aşağıda zikredilecek icâzetlerinde bu ziyareti esnasında Mısır, Hicâz ve Şam'da hadis âlimleriyle görüşüp bazı icâzetler aldığı anlaşılmaktadır. 1157/1744 tarihinde yeniden Reisülküttap olan Mustafa Efendi 1160/1747 tarihinde görevinden tekrar azledilmiş ve 1162/1749 tarihinde vefat etmiştir. Arapça ve Farsça şiir yazabildiği belirtilmiştir. Resmî görevleri sebebiyle gittiği yerlerde, âlimlerle irtibat kuran Mustafa Efendi, bu âlimlerle irtibatını sonrasında da devam ettirmiştir. Oğulları, Âşir Efendi ve Abdürrezzak Efendi, damatları Ebubekir Rasim Efendi, Ahmed Resmî Efendi (ö. 1783) ve Ahmed Azmi Efendi ile bu aile XVIII. yüzyılın etkin bir ulemâ ailesidir.

⁸ DİA, "Mustafa Efendi, Tavukçubaşı Damadı", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustafa-efendi-tavukcubasi-damadi> (27.06.2019). TDV İslam Ansiklopedisi'nin EK 2 cildinde ilk hali sadece elektronik ortamda yayınlanan madde güncellenmek üzere siteden kaldırılmıştır. Maddenin yayından kaldırılmadan önceki ilk hali kullanılmıştır.

2.1. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin Arap Coğrafyasındaki Âlimlerle İrtibatı

Reisülküttap Mustafa Efendi, İstanbul'a gelen âlimlerin yanı sıra İslam dünyasına yaptığı seyahatlerinde birçok âlimle irtibat kurmuştur. 1154/1741 senesinde hac için çıktığı yolculuğunu 1153/1740 senesinde İstanbul'da tanıştığı Hüseyin el-Basrî el-Mîmî ile birlikte yapmıştır. 2 Receb 1154/13 Eylül 1741 İzmit'ten gemiye binerek başladığı ve Mısır üzerinden gittiği bu hac yolculuğunda ilk olarak Mısır'da Ahmed el-Birmâvî ile görüşmüş ve ondan icâzet almıştır. Zilhicce 1154/Şubat 1742 tarihinde hac vazifesini yerine getirmiş ve Şam'a geçmiştir. Şam'da Ahmed el-Menînî gibi bazı âlimlerle görüşmüş ve onlardan icâzet almıştır. Mustafa Efendi'nin damadı tarihçi Ahmed Resmî Efendi (ö. 1197/1783), kayınpederinin irtibat kurduğu âlimlerle yazışmalarını bir *Münşeât*⁹ mecmuasında toplamıştır.¹⁰ İstanbul'a döndükten sonra Mustafa Efendi'ye eşlik eden Hüseyin el-Basrî, Hicaz ve Şam'da görüştükleri âlimlere Mustafa Efendi'nin dilinden mektuplar kaleme almıştır.

334 | db

2.2. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin İrtibat Kurduğu Âlimler

eş-Şekâikü'n-Nu'mâniyye ve zeyilleriyle devam eden Osmanlı tabakat yazıcılığı genel olarak âlimlerin Osmanlı Devleti ile irtibatı merkeze alınarak yani devlette aldıkları görevler zikredilerek kaleme alınmıştır. Özellikle *eş-Şekâik* zeyilleri daha çok devletin resmi belgeleri esas alınarak âlimlerin kâdılık-müdürrislik gibi vazifelerine odaklanmıştır. Örneğin Şeyhî'nin *Vekâyi'ul-fudalâ*'sının kaynaklarından biri de Şeyhülislam defterleridir.¹¹ Bu bakımdan söz konusu zeyillerde Osmanlı âlimlerinin entelektüel birikimlerini ve kişisel irtibatlarını takip etmek güçtür. Zira *eş-Şekâik* zeyillerinin üzerinde bulunduğu esas konu, hakkında bilgi verilen bir âlim yüksek rütbelere

⁹ Münşeât: Mektup dâhil her türlü resmî ve hususî yazıyı toplayan, yazım esaslarını gösteren eserlerin genel adı. Bk. Mustafa Uzun, "Münşeât", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/munseat> (24.06.2019). Münşeât mecmuaları müellifinin hayatı hakkında bilinen tarihi ve biyografik eserlerden farklı bilgilerin yanında hususî mektupları, kişisel yazışmalarını içeren siyasi ve kültür tarihi için önemli eserlerdir. Ayrıntılı bilgi için Bk. Haksever, Halil İbrahim, "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", *İlmi Araştırmalar*, X (İstanbul, 2000): 65-76.

¹⁰ Reisülküttap Mustafa Efendi, *Münşeât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3308.

¹¹ Abdülkadir Özcan, "Şeyhî Mehmed Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyhi-mehmed-efendi> (09.02.2020).

erişmiş ise onun *mevleviyet* denilen gelirinin nereden karşılandığı, hangi âlimin yerine o vazifeyi deruhte ettiği ve kendi boş bıraktığı yere kimin tayin edildiğidir. Bu sebeple Osmanlı âlimlerinin entelktüel birikimlerini nasıl elde ettiğiyile alakalı bilgiler çok sınırlıdır. Dönemin Arap coğrafyasında yazılan tabakat kitaplarında ise elde edilen mansıplardan ziyade âlimin hoca-talebe ilişkisi ve okuduğu kitaplarla alakalı bazı bilgiler bulabilmek mümkündür.

Âlimlere dair bilgi bulabileceğimiz otobiyografi gibi muhtelif eserler ve icâzetler ise tabakât kitaplarında bulunmayan farklı bilgiler içermesi açısından önemlidir. Hicaz ve Şam bölgesinde özellikle XVIII. yüzyılda hadis alanında yaşanan gelişmeleri icâzetler yoluyla takip etmek mümkündür. Bu icâzetlerin yanında Mustafa Efendi'nin mektuplaşmaları bu dönem âlimleri arasındaki irtibatı gösteren önemli birer belge konumundadır. İlmî seviyesi yüksek bir âlimin Hicaz ve Şam bölgesindeki muhaddis kimliği öne çıkan âlimlerle irtibatı bu dönemdeki hadis algısına ve hadis ulemâsının birbiriyle irtibatı gibi konulara farklı bir bakış açısı kazandırabilir.

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin *Münşeât* mecmuasında Ahmed el-Menîni, Muhammed el-Mahdûmî (el-Ma'sûmî), Muhammed el-Murâdî, Muhammed b. Muhammed ed-Dekkâk¹² Ömer b. Ali el-Mâlikî¹³ Abdülkâdir b. İbrahim el-Geylânî'dir.¹⁴ Şam Müftüsü Hâmid el-İmâdî¹⁵ Şeyh Ahmed el-Mar'aşî, Ali et-Tercümânî, Terzi Mustafa Bey, Ebu'l-Cûd [Ebu's-Su'ûd?] el-Kevâkibî, Ahmed el-Geyvânî,¹⁶ Kerbelâ Müderrisi Nasrullah, Ahmed el-Adevî, Muhammed el-Hüsni el-

¹² Aslen Mağribli olan Muhammed ed-Dekkâk, Medine'ye yerleşmiş ve orada uzun süre ders vermiş bir sûfidir. 1158/1745-6 senesinde Medine'de vefat etmiştir. Hayatı için bk. Murâdî, *Silkü'd-dürrer* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1988), 4: 122-123.

¹³ Harem-i şerîf müderrisi olan Ömer b. Ali 1181/1767-68 senesinde Mekke'de vefat etmiştir. Hocaları ve talebeleri için bk. Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, 3: 193.

¹⁴ Abdülkâdir b. İbrahim el-Geylânî, 1080/1669-70 senesinde Bağdat'ta doğmuş, daha sonra ailesi ile birlikte Şam'a yerleşmiştir. 1157/1745 senesinde vefat etmiştir. Onun İstanbul'a geldiği ve Türkçe bildiği de nakledilmiştir. Hayatı için bk. Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, 3: 46-48.

¹⁵ Hâmid b. Ali el-İmâdî, 1103/1692 yılında Şam'da dünyaya gelmiştir. Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî, Muhammed b. Ali el-Kâmilî, Abdülganî en-Nablusî ve İlyas el-Kürdî gibi âlimlerden icâzet almıştır. 1128/1716 senesinde hac için gittiği Hicaz'da Abdullah b. Sâlim el-Basrî, Ahmed en-Nahlî, Tâcuddin el-Kalî, İbn Akîle'den icâzet almıştır. Ayrıca Rum ulemâsından Kazasker İlmî Ahmed Efendi'den icâzet aldığı belirtilmiştir. 1171/1758 senesinde vefat etmiştir. Hayatı için bk. Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, 2: 11-18.

¹⁶ Ahmed el-Geyvânî'nin Reisülküttap Mustafa Efendi ile yazıştığını Murâdî'de hal tercemisini naklederken zikretmiştir. bk. Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, 1: 103.

Geylânî, Seyyid Fethî ed-Defterî¹⁷ gibi âlimlerin mektupları bulunmaktadır. Bu yazışmaların genelinde taşrada bulunan âlimlerin İstanbul'la irtibatlarını geliştirmeye yönelik yazıları ve bazı talepleri yer almaktadır.

Bu mecmuadaki mektuplar incelendiğinde en çok Ahmed el-Menîni ile yazıştığı anlaşılmaktadır. Şaban 1158/Eylül 1745 tarihli olan bir mektupta Ahmed el-Menîni, hadis dersinin sonunda derste hazır bulunanlarla ayağa kalkıp kibleye yönelip dua ve tazarru'da bulduklarını asâkir-i müslimîn için nusret ve fetih niyazında bulduklarını ve gözyaşı döktüklerini ifade etmiştir.¹⁸ Bu mektuplarda aynı zamanda Şam ulemasının Osmanlı yöneticileriyle de sıkı bir irtibatının olduğu anlaşılmaktadır. Menîni bir mektubunda Reisülküttap Mustafa Efendi'yi Şam'a davet etmektedir.¹⁹

Mecmuada ilgi çeken konulardan bazısı da karşılıklı mektuplaşılana veya kendisinden icâzet alınan bazı âlimlerin hayatları hakkında kısa bilgiler verilmesidir. Mustafa Efendi, Ahmed el-Menîni'nin hayatını aktardıktan sonra onunla 1154/1742 senesi yaptığı hac dönüşünde Safer 1155/Nisan 1742 tarihinde görüşüğünü kaydetmiştir.²⁰

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin yazıştığı âlimlerden biri ise Abdullah b. Sâlim el-Basri'nin torunu (kızının oğlu) olan Ömer b. Akile'dir.²¹ O, 1157/1744-45 ve 1158/1745-46 senelerinde Mustafa Efendi'ye mektup yazmıştır. 1158/1745-46 tarihli mektubunda Reisülküttap Mustafa Efendi'ye mukaddes mekânlarda tefsir, fıkıh ve

¹⁷ Fethî ed-Defterî sorgulanmak üzere İstanbul'a gelmiş ve mecmuada belirtildiğine göre herhangi bir ceza almadan Şam'a dönmüştür. Ancak biyografisini yazan Murâdî, 1159/1746 senesinde Şam'da devlet tarafından cezalandırılarak öldürüldüğünü zikretmiştir. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 3: 279-287.

¹⁸ Reisülküttap, *Münşeât*, 9a.

¹⁹ Reisülküttap, *Münşeât*, 5b.

²⁰ Reisülküttap, *Münşeât*, 6a.

²¹ Ömer b. Akile, 1102/1690-91 senesinde Mekke'de doğmuş, Hasan b. Ali el-Uceymî, Ahmed en-Nahlî, Tâcüddin el-Kalî, İbn Akile gibi hadisçilerden icâzet almıştır. Murtezâ ez-Zebîdî, kendisinden 1162/1748-49 senesinde icâzet almış ve icâzetleri Zebîdî kanalıyla yaygınlık kazanmıştır. Kâtipzâde İsmail b. Muhammed el-Kostantîni'nin (ö. 1201/1786-87) ve Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin Ömer b. Akile'den icâzet aldığı belirtilmiştir. 1174/1760-61 senesinde vefat etmiştir. Hayatı için bk. Kettâni, *Fihrisül-fehâris* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1982), 2: 792-796.

hadis derslerinin akabinde onun ve sultanın düşmanlara karşı mücadelesi için dua ve niyazda bulduklarını belirtmiştir.²²

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin yazıştığı bir diğer âlim ise Muhammed b. Tayyib el-Mağribî el-Fâsî'dir (ö. 1170/1756-57).²³ Mustafa Efendi, İbnü't-Tayyib'e mektup yazmış ve 1155/1742-43 senesinde mektubuna cevap gelmiştir. Mektupta İbnü't-Tayyib, Reisülküttap'ın tavsiye ettiği üzere kendilerini ilme adadıklarını ancak icâzet ve senedlerini kapsayan eserini en yakın sürede tamamlayabileceğini ifade etmiş ve meşguliyetinden dolayı eserini yetiştiremediği için özür dilemiştir. Bu ifadeden Mustafa Efendi'nin kendisinden icâzet talep ettiği düşünülebilir.²⁴ Ayrıca bu mektuplarda İbnü't-Tayyib, Reisülküttap Efendi'nin oğulları Mustafa [Âşir] Efendi ile Abdürrezzak Efendi'ye dua etmesi²⁵ onun ulema ile irtibat kurarken oğullarını da buna dâhil etmeye çalıştığı görülmektedir. Zira Reisülküttap Efendi'nin Hac yolculuğunda Mısır'da Mekke'ye birlikte gittikleri Şeyh Abdülatif el-Mısırî ile yazışmalarında da el-Mısırî'nin Mustafa Efendi'nin oğullarını özellikle zikretmesi²⁶ Mustafa Efendi'nin bu irtibatların aile geleneği haline gelmesini düşündüğü ve oğullarına da icâzet verilmesi konusunda özel bir gayretinin olduğu intibamı vermektedir.

Silkü'd-dürer müellifi Muhammed el-Murâdî'nin (ö. 1206/1791) dedesi Muhammed el-Murâdî (1169/1755), Reisülküttap Mustafa Efendi'nin yazıştığı bir diğer âlimdir. Bu mektupta Reisülküttap Mustafa Efendi bir mektubunda, Ahmed el-Menînî'nin derslerin hitamında Sultan ve askerinin muzafferiyeti için dua ve niyazda bulunduğunu vurgulamış ve Murâdî'nin de Ahmed el-Menînî'nin riyasetinde mevlid-i şerifte tertip edilecek dua meclisine iştirakini talep etmiştir.²⁷

²² Reisülküttap, *Münşeât*, 21a.

²³ Muhammed b. Tayyib el-Mağribî el-Fâsî, 1110/1698-99 senesinde Fas'ta doğmuş, memleketinde birçok âlimden ders almış daha sonra Hicaz'a gelerek İbrahim el-Kûrânî'nin oğlu Ebû Tahir el-Kûrânî gibi âlimlerden icâzet almıştır. Şam üzerinden İstanbul'a yolculuk yapmış ve bir müddet İstanbul'da bulunmuştur. Müselsel hadisleri derlediği bir eseri vardır. Hadis ilminin yanında dil ilimlerinde özellikle şiirde mâhir olduğu belirtilmiştir. Bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 4: 91.

²⁴ Reisülküttap, *Münşeât*, 22a-22b.

²⁵ Reisülküttap, *Münşeât*, 24a.

²⁶ Reisülküttap, *Münşeât*, 24b-25a.

²⁷ Reisülküttap, *Münşeât*, 26a-26b.

Sahîh-i Buhârî şârihi Yusufefendizâde Abdullah Efendi'nin (ö. 1167/1754) Reisülküttab Mustafa Efendi'ye yazdığı mektup da bu mecmuada yer almıştır. Yusufefendizâde bu mektubunda Edirne Selîmiye Camii İmamı Şeyh Mehmed Edirnevî'nin maddi sıkıntı çektiğini ve gelirinin artırılarak durumunun düzeltilmesini arz etmiştir.²⁸ Bu mektuptan Mustafa Efendi'nin sadece Arap coğrafyası değil İstanbul uleması ile de devletteki etkin nüfuzu sebebiyle olsa gerek sıkı bir irtibatının olduğu anlaşılabilir. Bu âlimler arasında özellikle hadisçi kimliği ile öne çıkanlar ve hadis icâzeti veren âlimlerin bulunması önemlidir.

2.3. Reisülküttab Mustafa Efendi'nin İcâzetleri

Mustafa Efendi'nin farklı koleksiyonlarda icâzetlerine ratlanılsa da icâzetlerinin çoğu Âşir Efendi kütüphanesinde yer almaktadır. Aşağıda zikredilecek icâzetlerin tamamı yazma eserlerde bulunan kayıtlardan derlenmiştir.

2.3.1. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Birmâvî'nin İcâzeti

Reisülküttaplık görevinden azledilen Mustafa Efendi, hac yolculuğu için ilk önce 2 Receb 1154/13 Eylül 1741'de önce İzmit'ten Mısır'a gitmiş, Mısır'da ulemanın hadis derslerine katılmış ve icâzet almıştır. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Birmâvî, evinde kendisini ziyaret eden ve icâzet talep eden Reisülküttâp Mustafa Efendi'ye *Sahîh-i Buhârî* icâzeti vermiştir. Birmâvî, önce genel olarak İslâmî ilimlerde sahip olduğu silsileyi zikredip icâzetini verdikten sonra, Muhammed b. Alâeddin el-Bâbili'nin iki farklı silsileyle aldığı *Sahîh-i Buhârî* isnadlarını zikredip icâzet verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Birmâvî, Mısır'da bu dönemde yapılan hadis dersleri ile ilgili bilgiler de vermiştir. Mısır'da kale içinde bulunan Sultan Kalavun Câmii'nde üç ayda *Sahîh-i Buhârî* okuttuğunu ve son dersin Ramazan 1154/Kasım-Aralık 1741'de akdedildiğini, Reisülküttap (Reis-i Küt-tâb-ı Dârussaâde) Mustafa Efendi'nin bu son derste hazır bulunduğunu belirtmiştir.²⁹

²⁸ Reisülküttap, *Münşeat*, 49b.

²⁹ Birmâvî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 413. Bk. Ek: 2.

2.3.2. Mustafa b. Şeyh Muhammed el-Aclûnî'nin İcâzeti

Muhammed b. Halil b. Abdülğani el-Aclûnî'ye (ö. 1148/1735)³⁰ ait olan *Sebet*'te Sadr-ı küttâb (Reisülküttâp) Mustafa Efendi'ye sebetin müellifinin oğlu Mustafa b. Şeyh Muhammed el-Aclûnî'nin verdiği icâzet bulunmaktadır. İcâzette Mustafa el-Aclûnî, Sâf süresini kıraat ettiğini [el-müsel el bi-kırâati sûreti's-Saf] ve icâzetini verdiğini belirtmiştir. İcâzet, Rebiulahir 1155/Temmuz 1742 tarihlidir.³¹ Zilhicce 1154/Şubat 1742 tarihinde hac görevini ifa eden Mustafa Efendi'nin, dönüşte Şam'da Mustafa el-Aclûnî'den hadis icâzeti aldığı anlaşılmaktadır.

2.3.3. Ahmed es-Süleymânî'nin İcâzeti³²

Reisülküttap Mustafa Efendi, Hicaz ve Mısır ziyaretlerinde edindiği icâzetlerin yanında İstanbul'u ziyaret eden âlimlerden de icâzetler almıştır. Şaban 1161/Ağustos 1748 tarihinde Reisülküttap Mustafa Efendi'nin evinde, Ahmed es-Süleymânî tarafından verilen fıkıh, hadis, tefsir ve nahiv ilimlerinden aldığı icâzet bulunmaktadır. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin oğlu Mustafa [Âşir] Efendi ve Hüseyin el-Basrî'nin [el-Mîmî] de bulunduğu ve onlara da icâzet verildiği belirtilmiştir. Fıkıh icâzetinden sonra zikredilen hadis icâzetinde Ahmed es-Süleymânî; Ali eş-Şebremellisî, Abdülbâkî ez-Zürkânî³³, Ahmed b. Ali es-Sindûyî³⁴, Muhammed eş-Şürünbülâlî,

³⁰ 1060/1650 tarihinde Aclûn'da doğan Şeyh Muhammed, Kudüs ve Şam ve Mısır'a yolculuklar yapmıştır. Şam'da Ali el-Kâmilî, Alaeddin el-Haskefî, Mısır'da Muhammed eş-Şürünbülâlî ve Yûnus eş-Şâvî gibi âlimlerden ders almıştır. Hayatı ve eserleri için bk: Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 4: 38-39; Zirikli, *el-A'lâm: Kamusu teracimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arabî'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1984), 4: 117; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn: terâcimu musannifi'l-kütübi'l-Arabîyye* (Beyrut: Mektebetü'l-Müsenna, 1957), 9: 290.

³¹ Muhammed b. Halil el-Aclûnî, *Sebetü'l-Aclûnî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, 24M, 17a-17b.

³² Ahmed es-Süleymânî'nin hayatı hakkında bilgi tespit edilememiştir. 1196/1781-82 senesinde vefat eden Ali b. Abdülkerim'in hocaları arasında zikredilmektedir. Burada aynı zamanda Hindî nisbesi kullanılmıştır. Bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 3: 218.

³³ 1020 yılında Mısır'da doğan ez-Zürkânî, el-Uchûrî, eş-Şebremellisî ve el-Babilî gibi âlimlerden ders aldıktan sonra Ezher Camii'nde uzun yıllar ders okutmuş 1099/1688 tarihinde vefat etmiştir. Bk. Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, II: 287.

³⁴ Mısır'da doğan ve Ezher Camii'nin müderrislerinden olan Ahmed es-Sindûyî, Şemsüddin eş-Şevberî, Nureddin eş-Şebremellisî, Muhammed el-Bâbilî, Şihâbeddin el-Kalyûbî gibi âlimlerden ders almış 1097/1686 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Bk. Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, I: 256.

Abdülhayy eş-Şürünbülâlî gibi âlimlerden aldığı ve İbn Hacer'e ulaşan senedlerini tek tek zikretmiştir.³⁵

2.3.4.Şeyh Hüseyin b. Muhammed el-Mîmî el-Basrî'nin İcâzeti

Şeyh Hüseyin el-Basrî, Reisülküttap Mustafa Efendi ile birlikte hac yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculukta Hüseyin el-Basrî'nin âlimlerle irtibat kurma konusunda Mustafa Efendi'ye rehberlik ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Ahmed Resmî Efendi'nin, kayınpederi Reisülküttap Mustafa Efendi'nin mektuplarını derlediği mecmuada Şam ve Hicaz bölgesindeki âlimlere yazılan mektupların neredeyse tamamını Mustafa Efendi adına Hüseyin el-Basrî kaleme almıştır. Aynı zamanda kendisi de Mustafa Efendi'ye icâzet vermiştir. 1154/1741-42 tarihinde verdiği icâzette, ilk olarak *Kütüb-i sitte* ve *Muvatta* icâzeti, daha sonra rivayet hakkına sahip olduğu sebetinde yer alan bütün kitapların icâzetini verdiğini belirtmiştir. Ayrıca "*müsel sel bi'l-evveliyye*" icâzeti verdiğini de zikretmiştir.³⁶

340 | db

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin ulemayla irtibatı kendisinin irtibatının yanında aile efradının da irtibatını güçlendirmiştir. Şeyhülislam olan Mustafa Âşir Efendi, hem babasının irtibat kurduğu âlimlerle görüşmeye devam etmiş hem de kurduğu yeni bağlantılarla icâzet alma geleneğini devam ettirmiştir.

3. Âşir Efendi'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

1141/1728 yılında doğan Âşir Efendi, medrese eğitimini tamamladıktan sonra 1157/1744 yılında ruus imtihanını kazanarak ilmiye silkine girmiş, 1182/1768 yılında Yenişehir-i Fenâr, 1191/1777'de Bursa, 1195/1781 yılında Mekke, 1200/1786 tarihinde İstanbul kadılıklarını yürütmüştür. 1200/1786 tarihinde Anadolu Kazaskeri payesini almış, 1202/1788 tarihinde ise bu göreve bilfiil başlamıştır. 1203/1789 tarihinde Rumeli Kazaskeri payesini almış, 1204/1790 tarihinde ise Rumeli Kazaskerliği görevine bilfiil atanmıştır. 1213/1798 tarihinde ise Şeyhülislam olmuştur. 1215/1800 yılında ise bu görevinden azledilmiştir.³⁷ Âşir

³⁵ Ahmed es-Süleymânî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 414, 1a-10b.

³⁶ Reisülküttap, *Münşeat*, 17b-18a.

³⁷ Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi, *Devhatü'l-meşâyih*, 116-117, (yy. ty.) İpşirli, Mehmet, "Âşir Efendi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/asir-efendi> (25.09.2019).

Efendi koleksiyonu incelendiğinde onun Mekke kadısı iken bölge âlimleriyle irtibata geçtiği ve bölgedeki hadis eserlerini İstanbul'a icâzetli bir şekilde taşıdığı anlaşılmaktadır. Aşağıda da örnekleri zikredileceği üzere âlimlerden aldığı sebet icâzetlerine "Mekke Kadısı" olarak imza atan Âşir Efendi, nüshaların icâzetli bir şekilde nakledilmesinde önemli bir görev ifa etmiştir.

3.1. Âşir Efendi'nin İcâzetleri ve Kütüphanesinde Bulunan İcâzet Kayıtları

Âşir Efendi, Mekke kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği gibi üst düzey ilmî vazifeler yapmış olmasının etkisiyle olsa gerek, ulema ile irtibatını zengin bir koleksiyon toplama vesilesi kılmıştır. Kütüphanesinde bulunan müellif hattı nüshalar bunun en önemli delilidir. İbn Hacer'in müellif hattı *el-Mecmau'l-müesses li'l-mu'cemi'l-müfehres* isimli eserinin başında bu eserin icâzetine, Muhammed Saîd es-Süveydî → İbn Akîle silsilesi ile ulaştığını belirtmiştir.³⁸ Bu kayıtların, icâzet aldığı hocasının (mücîz) imzası/mührü ile değil de kendi notu şeklinde olmasından dolayı tam olarak bir icâzet hüviyeti taşımadığı söylenebilir. Ancak aşağıda zikredilecek Süveydî'den aldığı icâzet örneğinde olduğu gibi önce hocasından müstakil icâzet almış daha sonra da icâzetini aldığı eserlerin nüshalarının başına icâzet aldığını belirten kayıtlar yazmıştır. Aşağıda Âşir Efendi'nin çoğu kendi kütüphanesinde bulunan icâzetleri ve koleksiyonunda bulunan sebetlerdeki icâzet kayıtları incelenecektir.

3.1.1. Hüseyin b. Muhammed el-Mîmî el-Basrî (ö. 1162/1749)³⁹

Âşir Efendi'ye icâzet veren Hüseyin el-Mîmî, sebetinde ilk olarak müselsel hadisleri zikretmiş ikinci kısımda ise rivâyet hakkına sahip

³⁸ İbn Hacer, *el-Mecmau'l-müesses*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 75.

³⁹ Tabakât kitaplarında bilgi bulunmayan Hüseyin el-Mîmî'nin hayatı hakkında, kendi sebeti *Hulâsatu'l-esânîd*'den ve Reisülküttâb Mustafa Efendi'nin mektuplarının derlendiği mecmuadaki terceme-i hâlimden bilgi edinmek mümkündür. Receb 1112/Ocak 1701 senesinde doğmuş ve Basra'da yetişmiştir. 1147/1734-35 senesinde İstanbul'a gelmiştir. 1153/1740-41 senesinde Reisülküttâb Mustafa Efendi, onunla karşılaşınca ilminden etkilenmiş ve hazarda ve seferde yol arkadaşı olmuşlardır. 1159/1746-47 yılında memleket hasreti yüzünden bazı sıkıntılar yaşamış ve 1162/1748-49 senesinde vefat etmiştir. Üsküdar'a defnedilmiştir. Hayatı için bk. Reisülküttâb, *Münşeât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3308, 18a-18b; Hüseyin el-Mîmî, *Hulâsatu'l-esânîd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 36. (zahriyesinde)

olduğu eserleri kaydetmiştir. Daha sonra icâzet aldığı hocalarını zikretmiştir. Hocaları, Süleyman el-Kürdî el-Basrî, Şeyh Muhammed Ebû Tâhir el-Kürânî⁴⁰, Muhammed b. et-Tayyib el-Mağribî⁴¹, Tacüddin Muhammed b. Abdülmuhsin el-Kalî⁴², Şemsüddin Muhammed b. Ali, Şeyh Abdurrahman el-Fârukî ve Ömer b. Ahmed Akîle'dir.⁴³ Daha sonra hocalarından aldığı müselsel rivâyetleri ve icâzet aldığı kitapları kaydetmiştir.⁴⁴ Ayrıca Reisülküttab Mustafa Efendi'nin damadı Ahmed Resmî Efendi'nin (ö. 1783) de Hüseyin el-Mîmî'nin talebesi olduğu ve İstanbul'da ondan ilim tahsil ettiği zikredilmiştir.⁴⁵

3.1.2. Abdülkerîm b. Ahmed eş-Şerâbâtî (ö. 1178/1764)⁴⁶

Abdülkerîm eş-Şerâbâtî, Âşir Efendi'nin hadis icâzetlerinin en önemli kaynaklarından. Âşir Efendi, icâzet aldığı sebetlerin başına yazdığı kayıtlarda bu sebetlerin müelliflerine ulaşan isnadlarını zikretmiştir. Mustafa Âşir Efendi, Ahmed en-Nahlî'nin *Buğyetü't-tâlibîn* isimli sebetinin başında bu sebeti hocası Abdülkerîm b. Ahmed eş-Şerâbâtî'den, onunda hocası en-Nahlî'den aldığını belirtmiştir.⁴⁷

Âşir Efendi, Abdülbâkî el-Hanbelî'nin (1071/1661) *Riyâzü'l-cenne fî âsârı ehli's-sünne* isimli sebetinin ve oğlu tarafından yapılan

⁴⁰ İbrahim el-Kürânî'nin oğlu olan Ebu Tâhir el-Kürânî, 1081/1670 tarihinde Medine'de doğmuş, Muhammed el-Berzencî, Hasan b. Ali el-Uceymî, er-Rudânî, Abdullah b. Sâlim el-Basrî ve Ahmed en-Nahlî gibi âlimlerden icâzet almıştır. Medine'de Şâfiî müftülüğü vazifesini deruhte etmiş ve 1145/1733 tarihinde vefat etmiştir. Bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV: 27.

⁴¹ 1110/1698-99'da Fas'ta doğan el-Mağribî, Hicaz'a gelerek Ebû Tahir el-Kürânî gibi âlimlerden icâzet almıştır. Bir müddet İstanbul'da bulunmuş ve Medine'de 1170/1756-57 senesinde vefat etmiştir. Bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV: 91-94.

⁴² Tâcuddîn el-Kalî, hocaları Seâlibî, Rûdânî, Uceymî ve Abdullah b. Sâlim el-Basrî'den icâzet almış, Mekke Müftüsü olmuş ve 1147/1735 tarihinde vefat etmiştir. Bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I: 97.

⁴³ Hayatı hakkında yukarıda bilgi verilmiştir.

⁴⁴ Hüseyin el-Mîmî, *Hulâsatu'l-esânid*, 1a-150b.

⁴⁵ Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 1: 73.

⁴⁶ 1106/1694-95 senesinde Halep'te doğan Abdülkerîm eş-Şerâbâtî, ilk olarak babası Ahmed eş-Şerâbâtî'den (ö. 1136/1723-24) ilim tahsil etmiştir. Halep'te hocalardan ders aldıktan sonra Şam'a gelmiş ve Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî, Abdülganî en-Nablusî, Abdülkadir et-Tağlebî, Molla İlyas el-Kürdî, Ahmed el-Gazzî, Muhammed el-Kâmilî, Ahmed en-Nahlî, Abdullah b. Sâlim el-Basrî, Ebû Tahir el-Kürânî, Muhammed Hayat es-Sindî, Muhammed Akîle gibi hocalardan hadis icâzeti almıştır. Birçok kereler İstanbul'a gelmiş ve ulemayla bir araya gelmiştir. *İnâletü't-tâlibîn li-avâli'l-muhaddisîn* isimli bir sebeti vardır. Bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 3: 63-64.

⁴⁷ Ahmed en-Nahlî, *Buğyetü't-tâlibîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap, 442, 1b.

muhtasarının başında hocası Abdülkerîm b. Ahmed eş-Şerâbâtî vasıtasıyla bu sebet ve muhtasarının icâzetine sahip olduğunu belirtmiştir.⁴⁸ Mustafa Âşir Efendi, kendi koleksiyonunda bulunan *Riyâzu'l-cenne*'nin bir diğer nüshasının başında da yine Abdülkerîm eş-Şerâbâtî → Abdülbâkî el-Hanbelî silsilesiyle icâzetine sahip olduğunu kaydetmiştir.⁴⁹ Âşir Efendi, Abdullah b. Sâlim el-Basrî'nin sebeti *el-İmdâd*'ın nüshasının zahriyyesinde bu sebetin icâzetini Abdülkerîm b. Şerâbâtî'den onun da müellif Abdullah b. Sâlim'den aldığını belirtmiştir.⁵⁰

3.1.3. Muhammed Saîd es-Süveydî (ö. 1203/1788-89)⁵¹

Âşir Efendi, kütüphanesinde bulunan bazı sebetlerin başına bu eserleri hocası Muhammed Saîd es-Süveydî'den aldığını belirten bir kayıt düşmektedir. Bununla birlikte kendi kütüphanesinde hocasından aldığı müstakil icâzet de bulunmaktadır. Süveydî'nin Âşir Efendi'ye ve oğlu Hafîd Efendi'ye 17 Şevval 1194/16 Ekim 1780 tarihinde Dımaşk'ta verdiği bu icâzette Nablusî'nin sebetini ve bütün eserlerinin icâzetini, İbn Akîle'nin sebeti, müselselâtı ve diğer eserlerinin icâzetini, Mustafa el-Bekrî'den aldığı icâzetleri, Seyyid Ömer b. Ahmed el-Bennâ ve es-Sekkâf Bâ-Alevî, Salim b. Abdullah b. Sâlim el-Basrî, Şeyh Ebu't-Tayyib Muhammed el-Mağribî'nin icâzetini, babası vasıtasıyla aldığı İsmâil el-Aclûnî ve Ahmed en-Nahlî'nin icâzetlerini verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Mısır'da bulunan Murtezâ ez-Zebîdî'nin de icâzetlerine sahip olduğunu belirtmiştir. Muhammed es-Süveydî, kendi gayretleriyle topladığı ve ayrıca babası Ebu'l-Berekât Abdulah b. Hüseyin es-Süveydî'den aldığı icâzetlerle hadis icâzetlerinde, kendisini zamanının en âlî isnadlarına sahip

⁴⁸ Abdülbâkî el-Hanbelî, *Riyâzu'l-cenne fî âsâri ehli's-sünne*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 37, 1a, 50a.

⁴⁹ Abdülbâkî el-Hanbelî, *Riyâzu'l-cenne*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 48, 1a.

⁵⁰ Abdullah b. Sâlim el-Basrî, *el-İmdâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, 116. (zahriyyesinde)

⁵¹ Muhammed Saîd es-Süveydî, Bağdatlı meşhur ulema ailesi Süveydîlere mensuptur. Babası Abdullah es-Süveydî'den ilim tahsil ettikten sonra memleketinde Şeyh Abdülkadir el-Mekkî, Şeyh Ali el-Ensârî gibi âlimlerden icâzet almış, daha sonra Şam ve Mısır'a gitmiştir. Aclûnî (Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, 1: 363) İbn Akîle (Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, 2: 584, 608) Nablusî gibi âlimlerden hadis icâzeti almıştır. Mısır'da Zebîdî ile görüşüp ondan da icâzet almıştır. Bk. Muhammed Saîd b. Seyyid Abdülganî Ravi Bağdadi, *Tarihü'l-üseri'l-ilmîyye fî Bağdad*, thk. İmad Abdüsselam Rauf (Bağdad: Dârü'ş-Şuuni's-Sekafiyeti'l-Amme, 1997), 162.

olarak tanıtmış ve bu alanda kendisinden daha âlî isnada sahip olan kimsenin olmadığını belirtmiştir.⁵²

Muhammed Saîd es-Süveydî'nin zikredilen genel icâzetinin yanında Mustafa Âşir Efendi ile Hafîd Efendi'ye ayrıca Âşir Efendi'nin akrabalarından Nur Halil Bey ile Abdurrahman Necib Efendi'ye 15 Muharrem 1195/11 Ocak 1781'de verdiği *Delâilü'l-hayrât* icâzeti bulunmaktadır.⁵³

Âşir Efendi, Şevval 1209/Mayıs 1795 senesinde Abdülkâdir b. Muhammed tarafından istinsâh edilen el-Aclûnî'nin sebetinin baş tarafında tuttuğu notta İsmâil el-Aclûnî'nin sebetinin icâzetini, şeyhim dediği Muhammed Saîd es-Süveydî'den onun da müellif el-Aclûnî'den aldığını belirtmektedir.⁵⁴ Âşir Efendi'nin icâzet kaydı Zilhicce 1209/Temmuz 1795 tarihlidir.

Âşir Efendi, İbn Akîle'nin sebeti *el-Mevâhibü'l-cezîle fî merviyâti Muhammed b. Ahmed Akîle* isimli sebetinin başına bu sebetin icâzet hakkına Mustafa Âşir Efendi → Muhammed Saîd es-Süveydî → İbn Akîle silsilesiyle sahip olduğunu belirtmiştir.⁵⁵

3.1.4. Muhammed b. Abdurrahman el-Küzberî (ö. 1221/1806)⁵⁶

⁵² Muhammed Saîd es-Süveydî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 34, 93b-99b.

⁵³ Menîni, *el-Kavlü's-sedîd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 34, 92b-93a; Menîni'nin Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan *el-Kavlü's-sedîd* isimli sebetinin nüshasında ise müellif, Dârussaade Ağası Beşir Ağ'a'ya (ö. 1159/1746) sebetinin icâzetini vermiştir. Menîni sebetinin icâzetinin yanında telif ettiği eserleri zikrederek bu eserlerin de icâzetini verdiğini belirtmiştir. Bu icâzetler İstanbul-Şam hattındaki icâzet geleneğinin İstanbul ulemasının yanında yöneticilerin de ilgi gösterdikleri bir konu olduğunu ifade etmektedir. Bk. Menîni, *İcâzetnâme (li-Beşir Ağ'a)*, Nuruosmaniye, 625, 99b-104b.

⁵⁴ Aclûnî, *Hilyetu ehli'l-fazl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 37, 66a, 116b.

⁵⁵ İbn Akîle, *el-Mevâhibü'l-cezîle fî merviyâti Muhammed b. Ahmed Akîle*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 65, 137a.

⁵⁶ 1140/1727-28 senesinde doğan Muhammed el-Küzberî, babasının dayısı olan Ali b. Ahmed el-Küzberî'den hadis dersi almış ve 1185/1771-72 senesinde Emeviye Camii'nde ders vermeye başlamıştır. On bir sene Emeviye Camii'nde bulunan Kubbetü'n-nesr'de Receb, Şaban ve Ramazan aylarında *Sahîh-i Buhârî* okutmuştur. 19 Rebiulevvel 1221/6 Haziran 1806 tarihinde vefat etmiştir. Bk. İbn Âbidîn, *Ukûdu'l-leâli*, thk. Muhammed b. İbrahim el-Hüseyn (Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2010/1431), 48-63; Abdürrezzak b. Hasan el-Baytar, *Nefîcetü'l-fikr fî men derrase tahte Kubbeti'n-Nesr* (Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1998/1418) 121-122.

Mustafa Âşir Efendi, Muhammed b. Abdurrahman el-Küzberî'den (ö. 1221/1806-07) de icâzet almıştır.⁵⁷ Muhammed b. Abdurrahman el-Küzberî, kendi hattıyla yazdığı ve mühürlediği Şevval 1209/Mayıs 1795 tarihli icâzetnâmede Mustafa Âşir Efendi'nin kendisinden talep etmesi üzerine hadis, fıkıh ve tefsir ilminden icâzet hakkına sahip olduğu tüm merviyatın icâzetini vermiştir. *Müselsel bi'l-evveliyeye* ve *Sahîh-i Buhârî* icâzetinin ise tüm senedini zikretmiştir. Müselsel hadisi, babası Abdurrahman el-Küzberî, Ali el-Küzberî, Ahmed el-Menînî, Abdurrahman b. Cafer el-Kürdî, Ali Efendi ed-Dağüstânî gibi birçok âlimden dinlediğini belirtmiş ve icâzetini vermiştir. *Sahîh-i Buhârî* senedini ise babası Abdurrahman el-Küzberî → Muhammed b. Ahmed Akîle → Hasan b. Ali el-Uceymî silsilesiyle Buhârî'ye kadar zikretmiştir.⁵⁸

3.1.5. Ahmed el-Menînî (1172/1759)⁵⁹

Ahmed el-Menînî, yukarıdaki mektuplaşmalarından da anlaşıldığı üzere İstanbul ulemâsı ile sıkı bir irtibat içerisindeydi. Zaman zaman İstanbul'u ziyaret etmiş ve burada âlimlerle görüşmüştür. İstanbul'u ziyareti esnasında Süleyman Fazıl Efendi'den (ö. 1134/1722) ders almıştır. Devlet tarafından kendisine Şam Emeviye Câmii'nde Cuma namazından sonra *Sahîh-i Buhârî* okutma görevi verilmiştir. Osmanlı dönemi tarihçilerinden Reisülküttap Mustafa Efendi'nin damadı Ahmed Resmî Efendi (ö. 1197/1783), Ahmed el-Menînî'den İstanbul'da ders okumuştur.⁶⁰

Âşir Efendi, Rudânî'nin *Cem'ul-fevâid* isimli eserinin başına bu eserin icâzetini şeyhim ve üstâdım dediği Ahmed el-Menînî'den aldığını belirtmiş ve er-Rûdânî'ye giden silsilesini zikretmiştir. 21 Cemâziyelevvel 1203/17 Şubat 1789 tarihli icâzet kaydının silsilesi

⁵⁷ Küzberî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 37, 56b-64b. Ulemâ ailesine mensup olan Muhammed el-Küzberî, kendi hattıyla olan ve sonunda mührünün bulunduğu bu icâzette, hocalarını ve icâzet silsilesini zikretmiştir. Hocaları arasında babası Abdurrahman el-Küzberî, Ali el-Küzberî, Ahmed el-Menînî, Ali Efendi ed-Dağüstânî gibi âlimler bulunmaktadır.

⁵⁸ Küzberî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 37, 57a-64b. Bk. Ek: 3.

⁵⁹ Ahmed el-Menînî, 1089/1678 tarihinde doğmuş ilk eğitimini Şam'da Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî, Muhammed el-Kâmilî, İlyas el-Kürdî, Abdülganî en-Nablusî, Yunus el-Mısırî, Abdürrahim el-Kâmilî, Abdullah el-Aclûnî, Abdülkâdir et-Tağlebî, Şihâbüddin Ahmed el-Gazzî gibi âlimlerin yanısıra Hicaz âlimlerinden Abdullah b. Sâlim el-Basrî, Ebû Tâhîr el-Kürânî gibi âlimlerden ders almıştır. Hayatı için bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 1: 222.

⁶⁰ Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 1: 222.

şu şekildedir: “Âşir Efendi → Ahmed el-Menîni → Abdülganî en-Nablusî → Abdullah b. Sâlim el-Basrî → Rudânî.”⁶¹ Aynı şekilde Âşir Efendi, er-Rudânî'nin *Silatü'l-halef* isimli sebetinin nüshasının başına bu sebetin, aynı senedle rivâyet hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu kayıttaki icâzet silsilesi ise şu şekildedir. “Âşir Efendi → Ahmed el-Menîni → Abdülganî en-Nablusî ve Abdullah b. Sâlim el-Basrî → Rudânî.”⁶²

Mustafa Âşir Efendi, Anadolu Kazaskeri iken Bâbilî'nin *el-Müntehab* isimli sebetinin icâzetine de Ahmed el-Menîni isnadiyla sahip olduğunu belirtmiştir. Senedi şöyledir: “Âşir Efendi → Ahmed el-Menîni → Abdullah b. Sâlim el-Basrî → İsa es-Seâlibî → el-Bâbilî.”⁶³ Âşir Efendi, Muhammed el-Kâmilî'nin (ö. 1131/1718) sebetinin icâzetini de Ahmed el-Menîni vasıtasıyla aldığını belirtmiştir. Kayıt 1210/1795-96 tarihlidir.⁶⁴

3.1.6. Halil b. Halil el-Erbilî

Hayatı hakkında malumat elde edemediğimiz Halil b. Halil el-Erbilî'nin kırk kitaptan kırk hadis derlediği *Evâil* isimli bir eseri mevcuttur. Eserin Âşir Efendi Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının sonunda müellif el-Erbilî, 1155/1742-43 tarihinde Âşir Efendi ile oğlu Hafîd Efendi'ye bu evâilin icâzetini verdiğini kaydetmiştir.⁶⁵

4. Hafîd Mehmed Efendi

Hafîd Efendi, çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılık yaptıktan sonra 1799'da İstanbul kadısı oldu. 1807'de İstanbul'da Kabakçı Mustafa önderliğinde çıkan isyanı destekledi ve III. Selim'in tahttan indirilmesinde rol oynadı. Bu faaliyetinden dolayı yeni padişah IV. Mustafa tarafından Anadolu kazaskerliğine yükseltildi. Ancak kısa süre sonra Alemdar Mustafa Paşa IV. Mustafa'yı tahttan indirince görevinden alındı. İdamdan Kaptanıderyâ Râmiz Paşa'nın aracılığı ile

⁶¹ Rûdânî, *Cem'u'l-fevâid*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap, 128, 1a.

⁶² Rudânî, *Silatü'l-halef*, 1a. İcâzet kayıtlarının ilkinde Nablusî'nin Basrî'den aldığı; ikinci icâzette ise Nablusî ve Basrî'nin ikisinin de Rudânî'den aldığı bilgisi Âşir Efendi tarafından bu şekilde kaydedilmiştir.

⁶³ el-Babili, *el-Müntehabü'l-esânîd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap, 442, 27b.

⁶⁴ el-Kâmilî, *Sebetü'l-Kâmilî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 37, 118a.

⁶⁵ Halil b. Halil, *Evâil*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 271.

kurtuldu ve memleketi Kastamonu'ya sürgün edildi. II. Mahmud zamanında affedilerek İstanbul'a döndü. 1810 yılında Rumeli kazaskerliğine getirildi. 21 Aralık 1811'de vefat etti.

4.1. Hafîd Efendi'nin İcâzetleri

Hafîd Efendi de babası ve dedesinin aldığı icâzet meclislerinde bulunarak onların icâzet toplama geleneğini onlar kadar olmasa da devam ettirmiştir. Âşir Efendi'nin Muhammed Saîd es-Süveydî'den aldığı icâzette aynı zamanda Hafîd Efendi'ye de icâzet verilmiştir.⁶⁶

Hafîd Efendi, derlediği *Erbâîn*'in başında babası ve dedesinin icâzetlerini zikreder. Böylece *Sahîh-i Buhârî*'den derlediği bu *Erbâîn*'in İmam Buhârî'ye kadar ulaşan isnadını da zikretmiş olmaktadır. Ayrıca babası Âşir Efendi'nin *Hizânetü'l-esbât* isimli bir sebetinin olduğunu zikretmiştir. Âşir Efendi'nin sebeti ve icâzetleri, ayrıca Hafîd Efendi'nin derlediği *Erbâîn*'in hadislerini, başta İmam Buhârî'ye kadar ulaşan isnadını verip daha sonra *Sahîh-i Buhârî*'deki senedin tamamını zikrederek vermesi ailenin (dede-baba-torun) isnada ve rivâyet ilimlerine verdiği önemi göstermektedir. Hâlbuki bu husus diyâr-ı Rûm'da yaygın olmayan bir uygulamadır ve 18. asırda Hicâz-Şam uleması ile kurulan irtibatın ürünleri olması bakımından önemlidir. Hafîd Efendi'nin zikrettiği İbn Hacer'e ulaşan iki senedi şöyledir:

“Hafîd Efendi → Âşir Efendi → Ahmed eş-Şerâbâtî → Abdülganî en-Nablusî → Şebremellisî → Şihâb Ahmed b. Hafîl es-Sübki → Necmeddin el-Gaytî → Zekeriyâ el-Ensârî → İbn Hacer.”

“Hafîd Efendi → Âşir Efendi → Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî → Abdülbâkî el-Hanbelî → Muhammed Hicâzî el-Vâiz → İbn Ürkmes → İbn Hacer.”⁶⁷

Sonuç

Reisülküttap Mustafa Efendi ve ailesinin aldığı hadis icâzetleri hadis ilmine dair eserlerin icâzetli bir şekilde İstanbul'a intikali açısından önemlidir. Ayrıca bu icâzetler, özellikle Âşir Efendi'nin kurduğu kütüphanede derlediği kitapların isnadlı bir şekilde İstanbul'a

⁶⁶ Muhammed Saîd es-Süveydî, *İcâzet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, 34, 93b-99b.

⁶⁷ Hafîd Mehmed Efendi, *Erbâîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafîd Efendi, 29, 5b-6b.

taşınmasını sağlamıştır. Âşir Efendi, koleksiyonunda bulunan eserlerin genellikle ilk sayfalarına o kitapların müelliflerine ulaşan isnadlarını da zikretmiştir. Hadis kitaplarının icâzetli bir şekilde İstanbul'a taşınması hadis ilmi açısından önemli bir gelişme olsa da ailenin topladığı bu icâzetlerin bir tedris geleneği ve hadis icâzetlerinde bir İstanbul (diyâr-ı Rûm) isnad silsilesi oluşturduğu söylenemez. Aileden günümüze intikal etmiş herhangi bir icâzet silsilesi de takip edilememektedir. Özellikle XVIII. yüzyılda birçok âlim hadis icâzetlerini İstanbul'a taşımış olmasına rağmen; İstanbul'da diyâr-ı Rûm ulemasınca hadis icâzetleri devam ettirilmemiş ve daha sonraki âlimler tekrar Şam ve Hicaz bölgesindeki âlimlerden icâzet almaya devam etmişlerdir. Bunun en önemli sebebi İstanbul'da bu dönemde hadis icâzetine sahip olan âlimler tarafından bir hadis tedris geleneğinin sürekli hale getirilemeyiştir. Bunun önemli istisnalarından bir tanesi Süleyman Fazıl Efendi'dir. O, hadis icâzeti topladıktan sonra İstanbul'da uzun süre hadis dersleri yapmış ve talebelerine hadis icâzeti vermiştir. Aclûnî'nin ve Menî'nin sebetlerinde Süleyman Fazıl Efendi'yi hadis icâzeti aldıkları âlimler arasında zikretmesi ve bu icâzeti İstanbul'da aldıklarını belirtmeleri nadir örneklerdendir. Mustafa Efendi, Âşir Efendi ve Hafîd Efendi'nin icâzet silsilelerine dâhil olsalar da hadis tedris geleneğini sürdürmemeleri, İstanbul'da hadis tedrisi yaparak verilen icâzet geleneğinin bu dönemde henüz oluşmaması, İstanbul ulemasının hadis tedrisi konusuna yönelik ilgisinin azlığı ve bürokratik görevlerinin yoğunluğu gibi sebeplerle irtibatlandırılabilir. Aile fertlerinin hadis icâzetleri toplamaları ise entelektüel ilgilerinin ve kitap koleksiyoneleri olmalarının getirdiği ilginin bir sonucu olabilir.

348 | db

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin âlimlerle kişisel irtibatı ve müstakil icâzetleri, Âşir Efendi'de sebetleri kendi koleksiyonuna icâzetli bir şekilde nakletmeye dönüşmüştür. Dolayısıyla Reisülküttap Mustafa Efendi'nin âlimlerle irtibat kurarak icâzet elde etme düşüncesinde olduğu; buna karşılık Âşir Efendi'nin daha çok kitap icâzeti alma düşüncesiyle hareket ettiği anlaşılmaktadır. Hafîd Efendi'nin ise babası ve dedesinden kendisine intikal eden icâzet geleneğini devam ettirme konusunda özel bir gayretinin olmadığı anlaşılmaktadır. Babası ve dedesinin bulunduğu meclislerde kendisi de icâzet alarak bu icâzet silsilelerine dâhil olmuştur.

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin damadı Ahmed Resmi Efendi'nin kayınpederinin âlimlerle yazışmalarını bir mecmuada toplamaması Osmanlı dönemi için hadis ilmi açısından önemli bir gelişmedir. Zira Osmanlı döneminde farklı coğrafyadaki âlimlerin birbiri arasındaki irtibatı gösterecek bir tarih/biyografi yazımı rastlanılan bir durum değildir. eş-Şekâik zeyilleri bürokratik görev alan âlimleri merkeze alan bir tarih/biyografi yazımı olarak değerlendirilebilir. Hâlbuki Ahmed Resmî Efendi'nin diğer eserleri de dik-kate alındığında onun, gözlemlerini ve kendi döneminin olaylarını anlatmasında kendi dönemlerinin olaylarını ve âlimlerini kaleme alan hadisçi-tarihçi âlimlerle irtibatının etkisinin olabileceğini akla getirmektedir.

Hicaz ve Şam uleması ile İstanbul merkezli Osmanlı âlimlerinin yazışmaları ve hadis icâzet silsileleri yoluyla gerçekleşen yakınlaşmaları entelektüel bir ilginin yanı sıra farklı gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. İstanbul'daki ulema ve devlet ricaliyle icâzetler kanalıyla irtibat kuran Hicazlı ve Şamlı âlimler bu sayede, vakıflar yoluyla vazifeler elde ederek buldukları bölgelerdeki ekonomik ve sosyal nüfuzlarını geliştirmişler ve geniş imkânlar elde edebilmişlerdir. İstanbul'da teberrük yönü ağır basan hadis icâzetlerinin icâzet veren âlimler açısından önemi ise taşrayı merkeze yaklaştıran bir tavassuta vesile olmasıdır. Konumuz açısından asıl önemli olan nokta ise bu icâzetlerin İstanbul uleması tarafından elde edilmesine yönelik herhangi bir iç saik olup olmadığıdır. Hicaz ve Şam'da artan sebet telifi ve icâzetlerinin yaygınlaşmasının yeni bir ilmî paradigmanın ürünü olup olmadığı yapılacak yeni çalışmalarla daha net ortaya konulacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî el-Hanbelî. *Rıyâzü'l-cenne fî âsâri ehli's-sünne*. Aşir Efendi, 37, 48: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Abdürrezzak b. Hasan el-Baytar. *Netîcetü'l-fikr fî men derrase tahte Kubbeti'n-Nesr*. Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1998/1418.
- Aclûnî. *Hilyetu ehli'l-fazl*. Aşir Efendi, 37: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Ahmed en-Nahlî. *Buğyetü't-tâlibîn*. Reisülküttap, 442: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Ahmed es-Süleymânî. *İcâzet*. Aşir Efendi, 414: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Altuntaş, Mustafa Celil. *Osmanlı Döneminde Hadis İlmi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018.

- Ayyâşî. *er-Rihletü'l-Ayyâşîyye*. Abu Dabi: Dâru's-Süveydî li'n-neşr, ve't-Tevzî, 2006.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2009
- el-Babili. Muhammed b. Alâeddin *el-Müntehabü'l-esânîd*. Reisülküttap 442: Süleymaniye Kütüphanesi.
- el-Basrî, Abdullah b. Sâlim. *el-İmdâd*. Reisülküttap, 116: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Birmâvî. *İcâzet*. Aşir Efendi, 413: Süleymaniye Kütüphanesi.
- DİA, "Mustafa Efendi, Tavukçubaşı Damadı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustafa-efendi-tavukcubasi-damadi> (27.06.2019).
- Ebu'l-Abbas ed-Der'î. *er-Rihletü'n-Nâsırıyye*. Abu Dabi: Dâru's-Süveydî li'n-neşr ve't-tevzî, 2011.
- Ebu'l-Mevâhib el-Hanbelî. *Muhtasarı sebeti Abdülbâkî el-Hanbelî*. Aşir Efendi, 37: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Erünsal, İsmail E. *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1988.
- Erünsal, İsmail E. *Türk Kütüphaneleri Tarihi II-Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991.
- Hafid Mehmed Efendi. *Erbâin*. Hafid Efendi, 29: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Haksever, Halil İbrahim. "Münşeat Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi". *İlmi Araştırmalar*, X, (İstanbul, 2000): 65-76.
- Halil b. Halil. *Evâil*. Aşir Efendi. 271: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Hüseyn el-Basrî el-Mîmî. *Hulâsatu'l-esânîd*. Aşir Efendi. 36: Süleymaniye Kütüphanesi.
- İbn Âbidîn. *Ukûdu'l-leâli*. Thk. Muhammed b. İbrahim el-Hüseyn, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2010/1431.
- İbn Akîle. *el-Mevâhibü'l-cezîle fî merviyâtı Muhammed b. Ahmed Akîle*. Aşir Efendi, 65: Süleymaniye Kütüphanesi.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-Mecma'u'l-müesses*. Aşir Efendi, 75: Süleymaniye Kütüphanesi.
- el-Kâmilî. *Sebetü'l-Kâmilî*. Aşir Efendi. 37: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Kandemir, M. Yaşar. "Fehrese". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fehrese> (22.06.2019).
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-müellifin: terâcimu musannifi'l-kütübî'l-Arabiyye*. Beyrut: Mektebetü'l-Müsenna, 1957.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir. *Fihrisü'l-fehâris*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1982.
- Küzberî, Muhammed b. Abdurrahman. *İcâzet*. Aşir Efendi, 37: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Menîmî, Ahmed b. Ali. *el-Kavlü's-sedîd*. Aşir Efendi, 34: Süleymaniye Kütüphanesi.
- , *İcâzetnâme (li-Beşir Ağâ)*. Nuruosmaniye, 625.
- Muhammed b. Halil el-Aclûnî. *Sebetü'l-Aclûnî*. Hafid Efendi, 24M: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Muhammed Saîd b. Seyyid Abdülganî Ravi Bağdadi. *Tarihü'l-üseri'l-ilmiyye fî Bağdad*. Thk. İmad Abdüsselam Rauf, Bağdad: Dâru'ş-Şuuni's-Sekafiyeti'l-Amme, 1997.
- Murâdî, Muhammed Halil b. Ali. *Silkü'd-dürer*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1988.

- Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi. *Devhatü'l-meşâyih* (yy. ty.).
- Reisülküttap Mustafa Efendi. *Münşeât*. Esad Efendi, 3308: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Rûdânî, Muhammed b. Muhammed b. Süleymân. *Cem'u'l-fevâid*. Reisülküttap, 128: Süleymaniye Kütüphanesi.
- , *Sılatü'l-halef*. Aşir Efendi, 65: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Sezgin, Fuat. "Atf Efendi Kütüphanesinin Vakfiyesi". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi]* VI, (İstanbul, 1954): 132-144.
- es-Süveydî, Muhammed Saîd. *İcâzet*. Aşir Efendi, 34: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Uzun, Mustafa. "Münşeât". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/munseat> (20.07.2019).
- Voll, John Obert. "Hadis Âlimleri ve Tarikatler: 18. Yüzyıl Haremeyn Ulemâ Grubu ve İslâm Dünyasındaki Etkileri". Trc. Mustafa Ertürk. *Türkiye Günlüğü* 61 (2000): 76-84.
- Zirikli. *el-A'lâm: Kamusu teracimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arabi'l-mübta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1984.

A Family of Scholars Collecting Hadith Ijazat for Three Generations: Rais al-Kuttap Mustafa Efendi, Shaykh al-Islam Âşir Efendi and Kazasker Hafid Efendi

Mustafa Celil ALTUNTAŞ*

Extended Abstract

This study examines the state of hadith science in the Ottoman Empire during the 18th century through *Rais al-Kuttap* Mustafa Efendi's family of scholars, and investigates the transfer of hadith *ijazats* to Istanbul. In the 18th century, many important developments has occurred in the field of hadith. In this century a group of scholars emerged who taught hadith in the region and whose *ijazats*, works and thoughts became known throughout the Islamic world thanks to their students. The inclusion of a family of scholars working in high positions of the state in Istanbul, within the scientific mobility in Hejaz also provided important data regarding the education and perception of hadith science. Although the effects of studies of hadith scholars in Hejaz on other regions were investigated, researches on its effects on Istanbul is quite insufficient.

Rais al-Kuttap Mustafa Efendi, who lived in a period of scientific revival regarding the science of hadith, was involved in this scientific mobility and moved some of the *ijazats/thabats* to Istanbul, which was very important for the state of hadith science in the Ottoman period. Mustafa Efendi and his family had the right to narrate the works of hadith by meeting personally with some of the hadith scholars in Damascus and Iraq and by receiving *ijazats* from some of their students. The family followed the tradition of establishing private libraries in Istanbul, and in the 18th century established a library which would be remembered as "Âşir Efendi Library". The importance of this Library in terms of hadith science was due to the significant works of the *thabats* and *ijazats* in its collections including the books of *Rais al-Kuttap* Mustafa Efendi, his son Shayk al-Islam Mustafa Âşir Efendi and his grandson Hafid Efendi. It is understood from these records that *Rais al-Kuttap* Mustafa Efendi and his son Âşir Efendi both collected books and received many *ijazats* from the regions where they worked. Thanks to these relationships, establishing contacts with scholars who had come to Istanbul and the continuation of these contacts became a family tradition.

Rais al-Kuttap Mustafa Efendi came into contact with many scholars in his travels to the Islamic world as well as scholars who themselves came to Istanbul. Among these scholars were Hüseyin Basrî al-Mîmî, Ahmad al-Menîni, Muhammad al-Murâdî, Omar b. Ali al-Mâlikî, Muhammad b. Tayyib al-Mağribî, Ahmad b.

* Dr. Res. Assist. Istanbul University Faculty of Theology, Department of Hadith, mcaltuntas@istanbul.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1975-5799>

Muhammad al-Birmâvî, and Mustafa b. Muhammed al-Aclûnî. After returning to Istanbul, Mustafa Efendi continued to correspond with these scholars.

His historian son-in-law, Ahmed Resmî Efendi, compiled Mustafa Efendi's correspondences in a *Münşeât* (compilation) journal. This *Münşeât* journal, which contained Mustafa Efendi's correspondences and *ijazats*, is an important document showing the relationships between the scholars in Istanbul and the Hejaz and Damascus regions in the 18th century. The fact that these documents contain detailed information which is not found in *tabaqat* books necessitates the evaluation of these documents among the sources of biographical studies. It is impossible to find information about how the scholars during the Ottoman period obtained their scientific knowledge and who the scholars they contacted (established a network) were only in *tabaqat* works. Therefore, the documents such as letters and *ijazats*, which can be regarded as primary sources, should be used in the studies discussing the lives of the scholars of the Ottoman period. This study aims to show the status of hadith science in the 18th century and become an example in the field since it includes letters and *ijazats* in biographical studies.

Rais al-Kuttap Mustafa Efendis contact with other scholars also facilitated the contact for his family members. Âşir Efendi, who later became a *Shaykh al-Islam* (Islam's foremost legal authority), continued to meet and correspond with the scholars whom his father had been in contact; he also continued the tradition of receiving *ijazat* through his new relationships.

Âşir Efendi received *ijazat* from hadith scholars in the region of Hejaz, Damascus and Iraq primarily from Abd al-Karîm b. Ahmad al-Şarâbâtî, Muhammed Saîd as-Süveydî and Muhammad b. Abd al-Rahman al-Kuzbari. He recorded the works, primarily *thabat* type works which he had received from his teachers and the *ijazats* that had been delivered to the authors in the books he put in his library. This allowed the *ijazats* and works of the prominent hadith scholars to be brought to libraries in Istanbul.

Hafid Mehmed Efendi continued his father and grandfather's hadith *ijazat* tradition by attending their *ijazat* gatherings. Hafid Efendi, who also wrote an *al-Arbain* (forty hadith) type of work in the Hadith field, noted his isnad reaching the Prophet at the beginning of his work.

Although moving hadith books to Istanbul with *ijazat* was an important development in terms of hadith science, it cannot be said that these *ijazats* collected by the family constituted a tradition of the Istanbul (land of Rum) series of citation in the hadith works. Although Mustafa Efendi, Âşir Efendi and Hafid Efendi were included in the series of *ijazat*, they could not continue the tradition of hadith education. This could be related to factors such as not having a developed tradition of *ijazat* provided by hadith education in Istanbul during that time, a lack of interest for the scholars of Istanbul in the hadith tradition, or due to the intensity of their bureaucratic duties. However, the fact that the family members did collect hadith *ijazats* may be due to their intellectual interest and an interest stemming from their history of book collecting.

The correspondence between the scholars in Hejaz and Damascus with the Istanbul-based Ottoman scholars, and the intimacy which developed through the series of hadith *ijazats* should not be regarded as just an intellectual interest. Thus, the scholars from Hejaz and Damascus, who contacted the scholars and statesmen in Istanbul by means of *ijazats*, obtained positions through foundations and

improved their economic and social influence in their regions and were granted great privileges. However, the importance of the hadith *ijazats*, whose blessing side far outweighed its becoming a field of education in Istanbul for the scholars who gave *ijazat* was that it brought the provinces closer together with the city center. The important point in terms of this study is whether there were any intrinsic motives for the scholars in Istanbul in obtaining these *ijazats*.

Keywords: Hadith, İjazat, Thabat, Library, Ottoman Scholars.

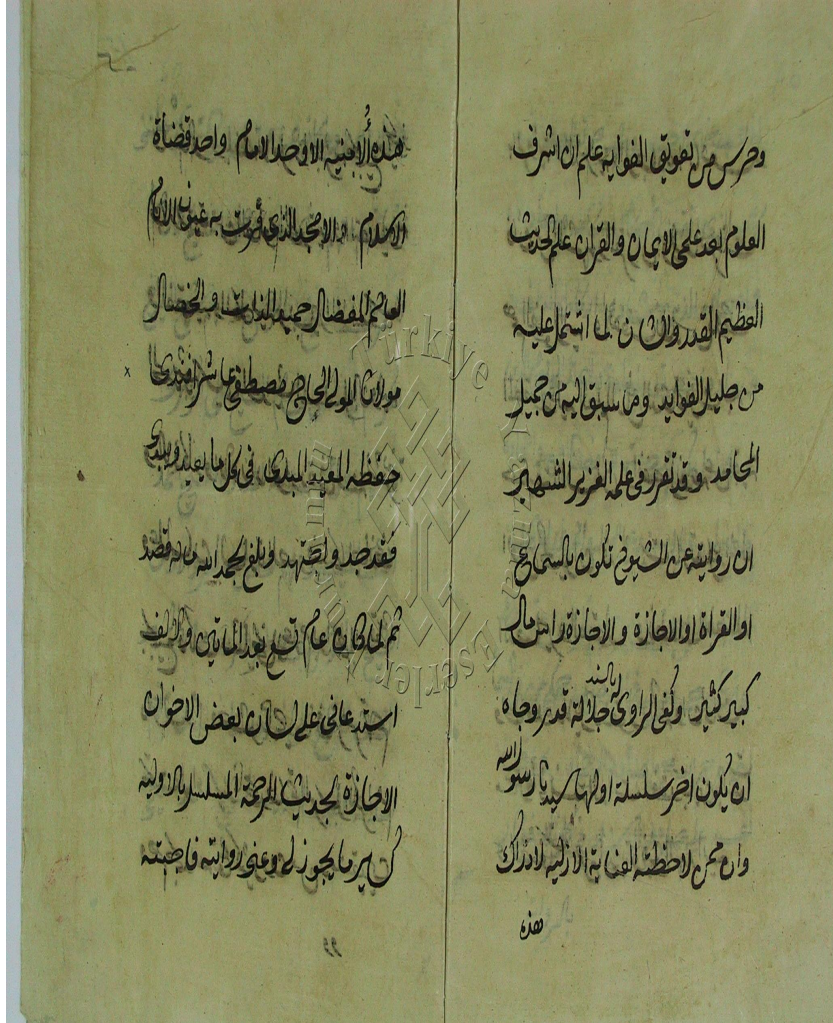

Ekler

Ek 1- Ahmed b. Muhammed el-Birmâvî'nin Reisülküttab Mustafa Efendi'ye Mısır'da Sultan Kalavun Camii'nde verdiği icâzetin ilk sayfası.

Ek 2- Muhammed el-Küzberî'nin Âşir Efendi'ye verdiği icâzetin (Âşir Efendi'nin ismini zikrettiği) ikinci sayfası

Ek 3- Âşir Efendi'nin sebet icâzetleri silsilesi şeması

